

УДК 331.522.4:332.14 (477.72)

С. І. Самайчук,

к. е. н., доцент, доцент кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу, Державний вищий навчальний заклад "Херсонський державний аграрний університет", м. Херсон
ORCID ID: 0000-0001-6695-1544

DOI: 10.32702/2306-6792.2020.4.58

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

S. Samaichuk,

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Hotel, Restaurant and Tourism Business, Kherson State Agrarian University, Kherson

FORMATION AND USE OF LABOR POTENTIAL OF RURAL AREAS

Мета статті полягає у визначенні сучасних тенденцій формування та використання трудового потенціалу сільських територій. Об'єктом розгляду є трудові ресурси сільських територій Херсонської області. У статті розглянуто основні фактори, що визначають трудовий потенціал та тенденції його зміни, обґрунтовано пропозиції щодо розвитку трудового потенціалу. Досліджено динаміку чисельності наявного населення в сільській місцевості та природного руху сільського населення області. Визначено причини депопуляційних процесів у сільській місцевості. Проведено аналіз структури чисельності постійного населення за окремими віковими групами і місцем проживання. Досліджено демографічне навантаження на сільське населення працездатного віку. Проведено аналіз динаміки змін показників економічної активності сільського населення, зайнятості та безробіття. Запропоновано заходи щодо збереження, розвитку та продуктивного використання трудового потенціалу сільських територій.

The purpose of the article is to identify current trends in the formation and use of labor potential in rural areas. The subject of the article is the labor resources of the rural territories of Kherson region. The article considers the main factors that determine the labor potential and tendencies of its change, and offers proposals for the development of labor potential. The dynamics of the population size in rural areas and the natural movement of the rural population of the region are investigated. The causes of depopulation processes in rural areas are identified. The structure of the permanent population by individual age groups and place of residence is analyzed. Demographic burden on working age rural population is investigated. The dynamics of changes in indicators of economic activity of rural population, employment and unemployment is analyzed.

At the present stage of development of Ukraine, there are negative trends in the rural labor market. In particular, the high level of unemployment among the rural population and the inefficient use of staff in agricultural enterprises. The rural unemployment rate in the Kherson region in 2018 was 6.5% of the economically active rural population, but compared to 2010, the unemployment rate decreased by 10.5 pp and compared to 2016 — by 1.2 pp, which is a positive trend.

The main reasons for the rural population's unemployment are the decrease in the attractiveness of jobs and vacancies; orientation of the population to find work in other regions of the country; territorial disunity, lack of transport and transport connection; difficulties in employment of people of pre-retirement age, disabled people, youth; decrease in motivation for agricultural work; decrease of working capacity, competitiveness, qualitative characteristics of personnel; long breaks in employment; lack of appropriate professional and educational training, work experience; seasonality of work, diverse nature of work; difficult working conditions; low level of mechanization of agricultural work; low wages, etc.

Ключові слова: трудовий потенціал, відтворення трудового потенціалу, сільські території, демографія, демографічне навантаження, економічно активне населення, безробіття.

Key words: labor potential, reproduction of labor potential, rural territories, demography, demographic burden, economically active population, unemployment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасний стан розвитку суспільства, що характеризується кризовими явищами в економіці, соціальними суперечностями,

вимагає пильної уваги до формування й ефективного використання трудового потенціалу, особливо у сільському господарстві. Формування трудового потенціалу

Таблиця 1. Динаміка чисельності наявного населення Херсонської області

Роки (на 1 січня)	Наявне населення, тис. осіб			До загальної кількості, %	
	всього	у тому числі		міське	сільське
		міське	сільське		
2010	1093,4	668,5	424,9	61,1	38,9
2011	1088,2	665,4	422,8	61,1	38,9
2012	1083,4	662,5	420,9	61,2	38,8
2013	1078,2	659,5	418,7	61,2	38,8
2014	1072,5	656,2	416,3	61,1	38,8
2015	1067,9	653,5	414,4	61,2	38,8
2016	1062,4	650,5	411,9	61,2	38,8
2017	1055,6	646,3	409,3	61,2	38,8
2018	1047,0	641,4	405,6	61,3	38,7
2019	1037,7	636,4	401,3	61,3	38,7

Джерело [6].

нерозривно пов'язане з демографічною ситуацією на селі.

В українському суспільстві тривалий час відбуваються істотні зміни, що призвели до вимирання сіл та погіршення якості життя сільських мешканців. Тому стратегічного значення для ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств у нестабільних умовах розвитку ринкових відносин у нашій країні набуває людський фактор. Якими б досконаліми не були засоби сільськогосподарського виробництва і знаряддя праці, їх ефективне використання завжди буде залежати від головного виробничого ресурсу — тих людей, які працюють на землі.

На фоні скорочення чисельності сільського населення відбувається погіршення якісного складу трудового потенціалу, кваліфікаційного й освітньо-культурного рівня населення, необґрунтоване зниження вартості робочої сили та доходів населення.

Нова регіональна політика в Україні щодо управління регіональним розвитком з урахуванням реформи децентралізації системи державного управління обумовлює необхідність поглибленого вивчення особливостей розвитку сільських територій України і здійснення змін з метою досягнення стабільного зростання якості життя населення на основі збалансованого розвитку регіональної економіки, базованої на інноваціях, ефективному використанні наявних ресурсів, розвитку людського капіталу, а також з урахуванням стратегічних інтересів держави і, тим самим, припинення застою у сфері розвитку, головним чином за економічним, соціальним та екологічним вимірами.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню проблем формування та використання трудового потенціалу присвячено наукові праці відомих вітчизняних вчених, а

саме: С. Біляцький, Д. Богиня, О. Богуцький, В. Гець, Т. Гоголь [1], Н. Гринчук, В. Дієсперов, О. Довгаль [2], Т. Заяць [3], С. Коваль [4], В. Кравченко, Р. Кулинич, І. Курило, Е. Лібанова, І. Петрова, С. Пирожков, В. Стешенко, В. Ткачук [5], В. Шаульська, А. Шепотько та інших науковців. Однак недостатньо дослідженими залишаються питання щодо регіональних проблем відтворення та використання трудового потенціалу сільських територій.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій формування і використання трудового потенціалу сільських територій Херсонської області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Важливою умовою розвитку трудового потенціалу є дослідження демографічної ситуації. Станом на 1 січня 2019 р. кількість наявного населення Херсонської області становила 1037,7 тис. осіб (що становить 2,5% населення України), з яких 636,4 тис. осіб (61,3%) — міське населення і 401,3 тис. осіб (38,7%) — сільське. Чисельність постійного населення на території області на 1 січня 2019 р. становила 1036,2 тис. осіб, з яких чоловіче населення складало 481,1 тис. осіб (46,4%), жіноче — 555,1 тис. осіб (53,6%).

Демографічні процеси в Херсонській області мають негативну тенденцію (табл. 1). За період 2010 — 2019 рр. чисельність наявного населення зменшилась на 55,7 тис. осіб або на 5,1%. Це сталося як за рахунок скорочення міського, так і сільського населення. Питома вага сільського населення в загальній кількості населення області протягом досліджуваного періоду суттєво не змінювалась і коливалась у межах 38,7—38,9%.

Найважливішою характеристикою демографічної ситуації є природний рух населення (табл. 2).

Таблиця 2. Характеристика відтворення населення Херсонської області

	Роки						2018 р. у % до 2010 р.
	2010	2014	2015	2016	2017	2018	
Кількість народжених - всього, осіб в т.ч.	12388	12308	11372	10769	9964	9095	73,4
- у міських поселеннях	7271	7091	6986	6701	6131	5615	77,2
- у сільській місцевості	5117	5217	4386	4068	3833	3480	68,0
Кількість померлих – всього, осіб в т.ч.	16432	16141	16591	16442	15885	16163	98,4
- у міських поселеннях	9946	9864	10278	10141	9788	10068	101,2
- у сільській місцевості	6486	6277	6313	6301	6097	6095	94,0
Природний приріст (скорочення) населення, осіб в т.ч.	-4044	-3833	-5219	-5673	-5921	-7068	174,8
- у міських поселеннях	-2675	-2773	-3292	-3440	-3657	-4453	166,5
- у сільській місцевості	-1369	-1060	-1927	-2233	-2264	-2615	191,0

Джерело: розраховано за даними [6].

Таблиця 3. Загальні коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту (скорочення) сільського населення України та Херсонської області (на 1000 осіб наявного населення)

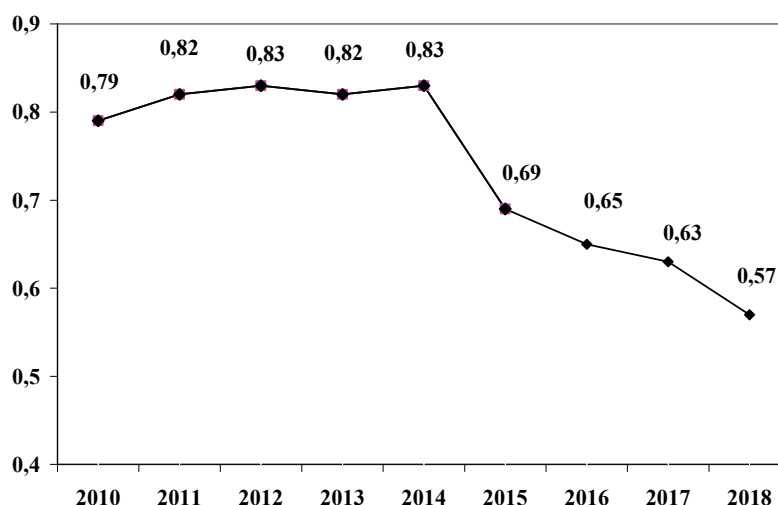
Показники	Роки				2018 р. у % до 2010 р.
	2010	2016	2017	2018	
Україна					
Загальний коефіцієнт народжуваності	11,9	10,5	9,7	8,9	74,8
Загальний коефіцієнт смертності	18,6	17,4	17,1	17,3	93,0
Загальний коефіцієнт природного приросту (скорочення)	-6,7	-6,9	-7,5	-8,4	125,4
Херсонська область					
Загальний коефіцієнт народжуваності	12,1	9,9	9,4	8,6	71,1
Загальний коефіцієнт смертності	15,3	15,3	15,0	15,1	98,7
Загальний коефіцієнт природного приросту (скорочення)	-3,2	-5,4	-5,6	-6,5	203,1

Джерело: розраховано за даними [6].

Негативні тенденції природного руху населення в Херсонській області проявляється в низьких показниках народжуваності та високих показниках смертності. Найнижчий показник народжених за досліджуваний період спостерігався у 2018 р. — 9095 осіб. У порівнянні з 2010 р. цей показник скоротився на 3294 особи або на 26,6%, а в порівнянні з попереднім роком — на 869 осіб або на 8,7%. В 2018 р. кількість померлих на Херсонщині у 1,8 рази перевищила кількість народжених.

У сільській місцевості динаміка природного руху населення характеризується зменшенням народжуваності та смертності порівняно з 2010 р. (табл. 3).

Загальний рівень народжуваності сільського населення області в 2018 р. становив 8,6 народжених на 1000 осіб наявного населення (в Україні — 8,9) проти 12,1 — у 2010 р. (в Україні — 11,9). Коефіцієнт смертності скоротився з 15,3 померлих на 1000 осіб наявного населення у 2010 р. (в

Рис. 1. Динаміка коефіцієнта життєвості сільського населення Херсонської області

Таблиця 4. Середня очікувана тривалість життя при народженні за статтю у Херсонській області, років

Роки	Середня тривалість життя	у тому числі		Приріст (скорочення) середньої тривалості життя (+,-) до попереднього року
		чоловіки	жінки	
2010	69,28	63,99	74,58	-
2011	69,82	64,45	75,03	+0,54
2012	69,95	64,68	75,14	+0,13
2013	70,00	64,87	75,03	+0,05
2014	70,03	64,66	75,39	+0,03
2015	69,95	64,75	75,12	-0,08
2016	70,16	65,03	75,21	+0,21
2017	70,80	65,71	75,75	+0,64
2018	70,51	65,38	75,57	-0,29

Джерело: розраховано за даними [6].

Україні — 18,6) до 15,1 у 2018 р. (в Україні — 17, 3).

Причинами низької народжуваності та високої смертності сільського населення Херсонської області є, насамперед, низький рівень доходів населення, відсутність достатньої державної підтримки молодим сім'ям, високий рівень захворюваності та низький рівень медичного обслуговування населення. Крім того, одним із важливих чинників динамічних змін народжуваності безперечно є динаміка шлюбності і розлучуваності [7, с. 89]. Так, у 2018 р. кількість зареєстрованих шлюбів була на 13,3% менше показника 2010 р.. Із загальної кількості народжених у 2018 р. 70,2% немовлят народилося у жінок, які перебували у зареєстрованому шлюбі, що на 1,9 в.п. менше у порівнянні з 2010 р. У сільській місцевості із загальної кількості народжених у 2018 р. 63,4% народилося у жінок, які перебували в зареєстрованому шлюбі, що на 1,3 в.п. менше показника 2010 р., а частка дітей народжених поза шлюбом становила 36,6%.

Співвідношення числа народжених до числа померлих відображає коефіцієнт життєвості (рис. 1).

У 2010 р. на 100 померлих у сільській місцевості Херсонської області приходилось 79 народжених. У 2011—2014 рр. коефіцієнт життєвості поступово збільшувався і коливався у межах від 0,82 до 0,83. Однак з 2015 по 2018 роки він значно знизився. Найменша кількість народжених в розрахунку на 100 померлих в селі спостерігалась в 2018 р. — 57.

У Херсонській області за 2010—2018 рр. середня тривалість життя населення при народженні зросла на 1 рік (табл. 4). Протягом досліджуваного періоду спостерігається зростання середньої очікуваної тривалості життя. У 2017 р. спостерігався найбільший приріст тривалості життя при народженні порівняно з по-

переднім роком, а у 2018 р. — найбільше його скорочення. Водночас тривалість життя жінок протягом досліджуваного періоду була вищою за тривалість життя чоловіків більше ніж на 10 років.

Сучасні тенденції зниження народжуваності та збільшення тривалості життя сприяють старінню населення і виникненню депопуляційних явищ. Зростання частки економічно та соціально неактивних людей похилого віку, за

Таблиця 5. Структура чисельності постійного населення Херсонської області за окремими віковими групами, %

Роки	Частка населення у віці		
	0-14 років	15-64 років	65 років і старше
Міські та сільські поселення			
2010	14,8	70,6	14,6
2011	14,9	70,7	14,4
2012	15,0	70,6	14,4
2013	15,2	70,3	14,5
2014	15,5	69,8	14,7
2015	15,7	69,2	15,1
2016	16,0	68,8	15,2
2017	16,1	68,3	15,6
2018	16,2	68,0	15,8
Міські поселення			
2010	13,8	71,6	14,6
2011	13,9	71,6	14,5
2012	14,1	71,3	14,6
2013	14,4	70,9	14,7
2014	14,7	70,2	15,1
2015	15,1	69,5	15,4
2016	15,4	68,9	15,7
2017	15,7	68,4	15,9
2018	15,8	67,9	16,3
Сільська місцевість			
2010	16,5	69,0	14,5
2011	16,4	69,4	14,2
2012	16,4	69,5	14,1
2013	16,5	69,4	14,1
2014	16,7	69,0	14,3
2015	16,7	68,8	14,5
2016	16,8	68,5	14,7
2017	16,8	68,3	14,9
2018	16,8	68,1	15,1

Джерело: розраховано за даними [6].

Таблиця 6. Демографічне навантаження на сільське населення Херсонської області

Роки	На 1000 осіб у віці 15-64 роки припадає непрацездатних		
	Усього	із них	
		дітей у віці 0-14 років	осіб у віці 65 років і старше
2010	450	239	211
2011	442	237	205
2012	439	236	203
2013	440	237	203
2014	445	240	205
2015	452	243	209
2016	457	244	213
2017	463	246	217
2018	470	247	223
Середньорічний абсолютний приріст, осіб	3	1	2
2018 р. у % до 2010 р.	104,4	103,3	105,7
2018 р. у % до 2017 р.	101,5	100,4	102,8

Джерело: розраховано за даними [6].

умов одночасного зменшення частки населення в працездатному віці, впливає на різні сторони життєдіяльності суспільства. В економічній сфері цей процес відбивається на економічному зростанні, інвестиціях та споживанні, ринках праці, пенсіях, оподаткуванні та розподілі трансфертів між поколіннями. У соціальній сфері старіння позначається у зростанні витрат на задоволення соціальних потреб (соціального та медичного забезпечення) [8, с. 147].

Для виміру старіння населення використовують спеціальні шкали. Якщо в якості критерію використовується вік 60 років, то найчастіше застосовується шкала Ж. Боже Гарньє — Е. Россета. За початковий рівень демографічного старіння населення в ній прийнято 12—14% осіб віком 60 років і старше у всій сукупності населення, 14—16% — середній рівень, 16—18% — високий рівень, 18% і вище — дуже високий рівень [9, с. 43]. У разі використання критерію 65 років і старше застосовується шкала демографічного старіння ООН. Згідно з нею населення з питомою вагою осіб у віці 65 років і старше, менше 4% — вважається молодим, менше 7% — знаходиться на порозі старості, понад 7% — вважається старим.

У Херсонській області частина осіб у віці 65 років і старше в 2018 р. становила 15,8%. Отже, Херсонщина належить до областей з дуже високим рівнем старіння населення (табл. 5).

Порівняно з 2010 р. рівень старіння населення Херсонської області підвищився на 1,2 в.п., у міських поселеннях — на 1,7 в.п., а у сільській місцевості — на 0,6 в.п. Вищі темпи старіння міського населення, порівняно із сільським, пояснюються специфікою міського способу

життя, що сприяє формуванню урбаністичного стереотипу демографічної поведінки (його характерні риси — пізній вік вступу до шлюбу й народження однієї дитини).

Статова структура населення області характеризується перевагою жінок у її загальній чисельності. На 1 січня 2019 р. у структурі постійного населення питома вага жінок складає 53,6% (555,1 тис. осіб), чоловіків — 46,4% (481,1 тис. осіб), хоча при народженні хлопчиків народжується більше, ніж дівчаток. Так, у 2018 р. на 100 дівчаток приходить 109 хлопчиків (4740 хлопчиків та 4355 дівчаток). При цьому у сільській місцевості на 100 дівчаток — 106 хлопчиків (1787 хлопчиків та 1693 дівчаток), а у міських поселеннях — 111 хлопчиків (2953 хлопчиків та 2662 дівчаток). Це співвідношення змінюється в міру старіння населення і вже з 36-річного віку в структурі населення переважають жінки. Такий дисбаланс у гендерному співвідношенні не сприяє нормальному режиму відтворення.

Важливою кількісною характеристикою трудового потенціалу сільських територій є демографічне навантаження на сільське населення працездатного віку. Структура сільського населення області є сприятливою для відтворення, на що вказує переважання частки дітей у віці 0—14 років над особами у віці 65 років і старше (16,8% та 15,1% відповідно). Отже, незважаючи на те що сільське населення регіону старіє, відбувається розширення демографічного підґрунтя до його відтворення. Темпи цих динамічних зрушень мають тенденційний характер.

Демографічне навантаження в 2018 р. у сільській місцевості Херсонської області становить 470 непрацюючих на 1000 осіб працездатного населення, при цьому навантаження особами у віці, молодшому за працездатний (0—14 років) — 247 осіб, а у віці старшому за працездатний (65 років і старше) — 223 особи (табл. 6).

Проблема використання трудового потенціалу сільського населення полягає в забезпеченні його продуктивної зайнятості та ефективному використанні працівників в аграрному секторі економіки. Дослідження економічної активності сільського населення Херсонської області виявило певні особливості щодо вирішення цих проблем (табл. 7).

Середньорічна кількість економічно активного населення Херсонської області у 2018 р. порівняно з 2016 р. збільшилося на 2,6 тис. осіб або на 0,5%. З них 448,2 тис. осіб або 89,7% займалися економічною діяльністю, а 51,3 тис. осіб або 10,3%, відповідно до методології МОП, класифікувалися як безробітні. Серед еконо-

Таблиця 7. Населення Херсонської області за економічною активністю

Показники	Все населення			у т.ч. сільське населення			
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2018 р. у % до всього насе- лення
Економічно активне населення всього, тис. осіб у т.ч.:	496,9	497,2	499,5	203,1	202,9	199,8	40,0
- працездатного віку	488,0	488,1	490,8	198,6	199,0	195,6	39,9
- старше працездатного віку	8,9	9,1	8,7	4,5	3,9	4,2	48,3
Зайняті – всього, тис. осіб у т.ч.:	441,0	442,2	448,2	187,5	187,7	186,9	41,7
- працездатного віку	432,1	433,1	439,5	183,0	183,8	182,7	41,6
- старше працездатного віку	8,9	9,1	8,7	4,5	3,9	4,2	48,3
Безробітні – всього, тис. осіб у т.ч.:	55,9	55,0	51,3	15,6	15,2	12,9	25,1
- працездатного віку	55,9	55,0	51,3	15,6	15,2	12,9	25,1
Економічно неактивне населення, всього, тис. осіб у т.ч.:	293,9	290,2	279,8	101,6	101,2	101,5	67,1
- працездатного віку	175,3	164,8	151,2	60,1	56,3	55,4	36,6
- старше працездатного віку	118,6	125,4	128,6	41,5	44,9	46,1	35,8

Джерело: розраховано за даними [6].

мічно активного населення працездатного віку у 2018 р. сільське населення становило 39,9%, а серед непрацездатного — 48,3%.

У 2018 р. у структурі сільського населення економічно активне складає 49,8%, що на 2,8 в.п. перевищує аналогічний показник міського населення. Економічно активне сільське населення працездатного віку в структурі сільського населення на 2,3 в.п. вище від аналогічного показника міського населення. Водночас у структурі відповідного населення економічно активне сільське населення старше працездатного віку становить 1,0% проти 0,7% — міського. Кількість зайнятих в сільській місцевості у 2018 р. порівняно з 2016 р. скоротилось на 0,6 тис. осіб або на 0,3%, а безробітних — на 2,7 тис. осіб або на 17,3%.

На формування, використання і зайнятість трудових ресурсів у сільській місцевості значний вплив мають трансформаційні процеси, що відбуваються в аграрній сфері. Відповідно до змін форм власності змінюються організаційно-економічні та правові форми господарювання і типи аграрних підприємств. На 1 листопада 2018 р. у Херсонській області кількість підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, становила 2606 одиниць, що на 38 одиниць або на 1,4% менше ніж на аналогічну дату 2016 р. У тому числі діючих фермерських господарств на 1 листопада 2018 р. налічувалося 1934 одиниці, що на 454 одиниці або на 19,0% менше порівняно з 2016 р.

Водночас аналіз зайнятості населення Херсонської області за видами економічної діяльності дозволив зробити висновки, що кількість зайнятого населення у сільському господарстві зросла з 130,3 тис. осіб у 2016 р. до 136,4 тис. осіб у 2018 р. або на 4,7%. Чисельність зайнятих осіб у промисловості в 2018 р. порівняно з 2016 р. не змінилася та становила 39,8 тис. осіб. Кількість працюючих у сфері освіти зменшилася на 2,3% (з 39,4 тис. осіб до 38,5 тис. осіб), охорони здоров'я — на 4,3% (25,7 тис. осіб до 24,6 тис. осіб). В органах державного управління кількість працюючих зросла з 27,2 тис. осіб у 2016 р. до 28,3 тис. осіб у 2018 р. або на 4,0%.

На сучасному етапі розвитку України простежуються негативні тенденції на ринку сільської праці. Зокрема щодо високого рівня безробіття серед сільського населення й неефективного використання персоналу в сільськогосподарських підприємствах. Рівень безробіття сільського населення у Херсонській області в 2018 р. становив 6,5% до економічно активного населення сільської місцевості, але у порівнянні з 2010 р. рівень безробіття зменшився на 10,5 в.п., а порівняно з 2016 р. — на 1,2 в.п., що є позитивною тенденцією.

Основними причинами безробіття сільського населення є скорочення привабливості робочих місць, вакансій; орієнтація населення на пошук роботи в інших регіонах країни; територіальна роз'єднаність, відсутність транспорту та нор-

мального транспортного сполучення; труднощі працевлаштування людей у передпенсійному віці, інвалідів, молоді; зниження мотивації до сільськогосподарської трудової діяльності; зниження працездатного потенціалу, конкурентоспроможності, якісних характеристик персоналу; наявність тривалої перерви трудовій діяльності; відсутність відповідної професійної й освітньої підготовки, досвіду роботи; сезонність праці, різноплановий характер праці; важкі умови праці; низький рівень механізації сільськогосподарських робіт; низький рівень заробітної плати, тощо.

ВИСНОВКИ

Ефективний механізм формування і використання трудового потенціалу сільських територій передбачає поліпшення демографічної ситуації, розвиток соціальної інфраструктури, економічне зростання сільськогосподарського виробництва, переробних та обслуговуючих галузей, вдосконалення соціальних гарантій, зростання доходів сільського населення, пільгове кредитування аграрних підприємств для створення нових робочих місць і зниження рівня безробіття, створення умов та місць для проведення культурного дозвілля, безперервне навчання працівників аграрної сфери та підвищення рівня життя населення загалом.

Література:

1. Гоголь Т. Демографічний потенціал сільських територій у контексті суспільно-трансформаційних процесів. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2018. № 5. С. 115—123.
2. Довгаль О.В. Ресурсний потенціал сільських територій: зміст та особливості еволюції. Український журнал прикладної економіки. 2018. Том 3. № 3. С. 110—119.
3. Трансформація сільського розселення в Україні: кол. моног. / за ред. Т.А Заяць. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ. 2017. 298 с.
4. Коваль С.П. Ринок праці України в умовах євроінтеграції. Економічний вісник університету. 2018. Вип. 37 (1). С. 295—303.
5. Ткачук В.А. Моніторинг зарубіжного досвіду сталого розвитку сільських територій. Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць. 2017. № 1 (188). С. 104—108.
6. Статистичний щорічник Херсонської області за 2018 рік / За ред. В.А. Вознюка. Херсон: Головне управління статистики у Херсонській області. 2019. 426 с.
7. Шишпанова Н.О. Вплив демографічної ситуації на відтворення трудового потенціалу

сільських територій. Вісник аграрної науки Причорномір'я. Миколаїв: МНАУ, 2015. Вип. 1 (82). С. 85—92.

8. Цвігун І.А. Демографічна безпека України та напрями її регулювання: монографія. Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2013. 400 с.

9. Підгорний А.З., Самоєнкова О.В., Ольвінська Ю.О., Вітківська К.В. Соціально-демографічна статистика: підручник / за заг. ред. А.З. Підгорного. Одеса: ФОП Гуляєва В.М. 2016. 424 с.

References:

1. Gogol, T. (2018), "Demographic potential of rural territories in the context of social and transformation processes", *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, vol. 5, pp. 115—123.
2. Dovgal, O.V. (2018), "Resource potential of rural territories: content and features of evolution", *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 3, pp. 110—119.
3. Zaiets, T.A. (2017), *Transformatsiia silskoho rozselennia v Ukraini* [Transformation of rural settlement in Ukraine], *Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen im. M.V. Ptukhy NAN Ukrainy*, Kyiv, Ukraine.
4. Koval, S.P. (2018), "Labor market of Ukraine in the context of European integration", *Ekonomichniy visnyk universytetu*, vol. 37 (1), pp. 295—303.
5. Tkachuk, V.A. (2017), "Monitoring of foreign experience of sustainable rural development", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: zbirnyk naukovykh prats*, vol. 1 (188), pp. 104—108.
6. Vozniuk, V.A. (2018), *Statystychnyj shorichnyk Khersons'koi oblasti za 2018 rik* [Statistical yearbook of Kherson oblast for 2018], The Main Department of Statistics in Kherson Oblast, Ukraine.
7. Shyshpanova, N.O. (2015), "Influence of demographic situation on reproduction of labour potential of rural territories", *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomiria. Mykolaiv: MNAU*, vol. 1 (82), pp. 85—92.
8. Tsvigun, I.A. (2013), *Demohrafichna bezpeka Ukrainy ta napriamy yii rehuliuвання* [Demographic security of Ukraine and directions of its regulation], PP Zvoleiko D.H., Kamianets-Podilskyi, Ukraine.
9. Pidhornyi, A.Z. Samotoienkova, O.V. Olvinska, Y.O. and Vitkovska, K.V. (2016), *Sotsialno-demohrafichna statystyka* [Socio-demographic statistics], FOP Hulciaeva V.M., Odessa, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 11.02.2020 р.*